

Шляхи оптимізації національної культурної політики в Україні

1. Актуальність створення інституційних та правових засад інноваційної культурної політики полягає в тому, що зміни в системі управління культурною сферою відбувалися і продовжують реалізовуватись здебільшого без чітко визначеної мети.

Упродовж усіх років державної незалежності в культурній сфері здійснювалися трансформації, які супроводжували перехід від авторитарного устрою до плюралістичного суспільства. У результаті цих змін культура поступово та частково позбавилася негативних рис радянського зразка. Водночас накопичувалися негативні явища. Зокрема, необхідно вказати такі:

не завжди ефективна комерціалізація культурної діяльності та, як наслідок, недоступність культурних благ для широких верств населення;

використання правлячими політичними угрупованнями закладів культури, творчих колективів і культурних агентів у своїх корпоративних цілях, зокрема з метою зміцнення власного іміджу;

нерозуміння та ігнорування проблем розвитку сучасної культури державними управліннями і бюджетне фінансування за т. зв. «залишковим принципом»;

відсутність цивілізованого лобізму інтересів культурної сфери у центральних органах влади, зокрема у парламенті, і, як наслідок, фрагментарне та хаотичне нормативно-правове забезпечення культурної сфери;

відсутність ефективної кадрової політики у сфері культури: бюрократизм і політичний корпоративізм;

деструктивні впливи іноземних, зокрема проросійських, культурних та інформаційних трендів;

низький рівень соціальної привабливості праці персоналу закладів

культури, низький рівень заробітних плат і соціальна незахищеність;

відсутність державної культурної інформаційної політики, яка б мала супроводжувати актуальні культурні процеси в Україні.

Аналіз негативних тенденцій, які супроводжували транзит українського суспільства від авторитарної моделі до демократичної, показує, що їхню причину необхідно шукати передусім у сфері культурних і гуманітарних цінностей. І досі залишаються недостатньо актуалізованими пошуки світоглядних орієнтирів розвитку держави й суспільства.

Поza увагою політичного класу залишається визначення конкретних інституційних і соціокультурних перетворень, які мають забезпечувати цей розвиток. Відсутнє розуміння того, що становлення демократичних і ринкових відносин не обмежується виключно проблемами виникнення нових

інститутів. На жаль, творці державної політики не звертають уваги на те, що успішна модернізація суспільства безпосередньо залежить від забезпечення сталого культурного розвитку.

Нині перед політичним класом постало завдання зупинити негативні тенденції й приступити до конструктивної роботи щодо створення засад розвитку культурної сфери. Пріоритетним напрямом має бути створення інституційного й правового підґрунтя інноваційної культурної політики. Під цим поняттям розуміється використання новітніх досягнень науково-технічної сфери та управлінської діяльності у створенні й розповсюдженні культурних благ з метою підвищення соціально-економічного потенціалу суспільства.

В умовах економічної кризи й низької конкурентоспроможності економіки очевидно, що інноваційна діяльність у гуманітарній сфері має стати національним пріоритетом розвитку України.

2. Завдання інноваційної культурної політики. Стратегія модернізації України має базуватися на розвитку інноваційної культурної політики, яка б об'єднувала гуманітарну, соціальну та економічну складові. Ефективність функціонування демократичних інститутів залежить передусім від рівня осмисленості суб'єктами політичної діяльності інтересів суспільства. Це можливо лише як результат цілеспрямованої культурної діяльності. Інакше державні й суспільні інститути перетворюються на засоби задоволення особистих і корпоративних інтересів.

Варто актуалізувати відому тезу, що демократія – це передусім культурна проблема. Водночас доводиться констатувати, що сучасній управлінській еліті та політикуму бракує демократичної культури. Завдання інноваційної культурної політики полягає в тому, що держава має взяти на себе функцію формування умов для культурно-ідеологічного діалогу, забезпечуючи тим самим комунікацію між суб'єктами, які висувають альтернативні цінності та ідеї. Підтримка різних культурних проектів і формування конкурентного креативного середовища, у якому ці проекти реалізовуватимуться, сприятиме становленню національно-культурної ідентичності.

Можна сформулювати такі завдання державної інноваційної культурної політики:

1. Створення належних умов для широкого залучення представників громадянського суспільства до культурного процесу.

Це – базовий рівень культурної політики, який безпосередньо спрямований на роботу з населенням, напрям, який сприяє становленню

інститутів громадянського суспільства, підвищенню культурного рівня громадян і вихованню почуття патріотизму.

Мета цієї діяльності полягає у всебічному розвитку різноманітних навчальних закладів (зокрема, шкіл мистецтв), підтримці роботи будинків культури та аматорських художніх колективів, поширенні культурного туризму, пропаганді культури через засоби масової комунікації. У цю сферу також входять завдання організації різноманітних клубів за інтересами, залучення учнівської молоді до творчої діяльності, проведення виставок, підтримка краєзнавчих програм, пропаганда й збереження культурної спадщини, підтримка народних культурних традицій.

Щодо сказаного, то основна робота має здійснюватися структурами місцевого самоврядування й органами регіональної влади. Перед ними стоять завдання подолання негативних тенденцій відчуження пересічних громадян від культури, особливо від національних традицій. Серед пріоритетних завдань цього рівня є забезпечення доступності різних верств населення й соціальних груп до культурних благ.

2. Оновлення матеріально-технічної бази культури.

Напрямок спрямований на модернізацію обладнання, технічне переоснащення, комп'ютеризацію, ремонт будівель і комунальної інфраструктури, яка обслуговує заклади культури. Ця робота здебільшого є прерогативою центральних і регіональних органів влади.

Матеріальний базис української культури, за винятком деяких об'єктів, перебуває в незадовільному стані, що загрожує втратами історичних і культурних пам'яток. Для вирішення проблем, пов'язаних з оновленням матеріально-технічної бази, потрібні цільові державні програми. Враховуючи необхідність залучення величезних фінансових ресурсів для їх реалізації, тут не обійтися без залучення спонсорських ресурсів на основі приватно-державного партнерства.

3. Розвиток інституційної спроможності органів управління культурою до реалізації інноваційної політики.

Цей рівень культурної політики складається із двох частин. Перша спрямована на адаптацію органів управління закладами культури до сучасних вимог. Це передбачає необхідність підвищення якості менеджменту, повсюдне впровадження нових управлінських технологій, викорінення бюрократизму в роботі органів влади, оновлення управлінських кадрів тощо.

Вітчизняні заклади культури багато в чому відстають від зарубіжних за такими критеріями, як ефективність управління, використання новітніх маркетингових та інформаційних технологій. Тому необхідно опановувати

нові ефективніші методи управління, щоб сфера культури стала інвестиційно привабливою.

Друга частина пов'язана із встановленням відкритості управління. Зокрема, через налагодження продуктивної співпраці органів управління з мистецькою громадськістю, експертами та інститутами громадянського суспільства у формуванні культурної політики. Відкритість роботи органів управління створює умови, які забезпечують розвиток культури на основі плюралізму й демократичності.

4. Проведення наукового аналізу культурного процесу і визначення стратегічних напрямів політики держави в цій сфері.

Напрямок спрямований на розробку програмних документів, упровадження яких дає змогу забезпечити розвиток культурної сфери. Водночас це – системна законотворча робота щодо створення нормативно-правових актів. Зокрема, розробка ініціатив, спрямованих на забезпечення економічної самодостатності закладів культури та інтеграцію української культури у світовий інформаційний простір. Серед пріоритетних завдань цього напрямку є робота з вивчення кращого зарубіжного досвіду функціонування закладів культури і визначення шляхів його імплементації у вітчизняну практику.

Таким чином, на часі реалізація ряду важливих напрямів щодо «перезавантаження» культурної політики України.

1. Впровадження системних реформ у культурній сфері, у результаті яких має бути сформована державна політика на засадах інноваційного розвитку, націлена на всебічний розвиток людини. Для цього необхідно передусім провести деполітизацію культурної політики й унеможливити практику, коли політичні сили залучали заклади культури для створення власного реноме або для досягнення групових меркантильних цілей.

2. Оптимізація діючої системи бюджетної підтримки закладів культури. Ця підтримка має базуватися на прозорих і раціональних засадах. Зокрема, її необхідно позбавити від впливу суб'єктивних чинників, коли, умовно кажучи, існували «улюбленці» та «ізгої» в розподілі бюджетних коштів.

3. Новій управлінській еліті необхідно усвідомити ключову роль культурної політики у формуванні стратегії соціально-економічної модернізації: успішний інноваційний розвиток культури створює належний ціннісно-смысловий базис модернізації.

4. Необхідне оновлення матеріально-технічної та інфраструктурної бази закладів культури, яка нині перебуває в незадовільному стані. Враховуючи масштаби «старіння» основних фондів очевидно, що обмежених бюджетних ресурсів недостатньо для їх оновлення. Тому необхідні новації в діючу

модель приватно-державного партнерства с метою підвищення інвестиційної привабливості сфери культури й залучення до неї спонсорських ресурсів.

5. Кардинальні зміни в кадровій політиці з метою унеможливлення поширення непотичних стосунків, бюрократизму й низького рівня менеджменту.

Висновки та рекомендації

1. Необхідно виконати завдання у сфері культури, що визначені в новій Програмі діяльності Кабінету Міністрів України, схваленій 27 лютого 2014 р. Ідеться про розробку і впровадження Концепції гуманітарної (соціокультурної) політики України й закону України «Про національне культурне виробництво».

Ці програмні документи повинні розроблятися за участі широкого кола фахівців і представників інститутів громадянського суспільства. Реалізація зазначених нормотворчих ініціатив має бути спрямована на підвищення якості культурного продукту та доступності широких верств населення до культурних благ.

У розробці зазначених документів необхідно окрему увагу приділити розвитку інноваційної культурної політики. Це стосується пошуку оптимальних форм поєднання бюджетної підтримки з можливостями ринкових відносин і впровадження новітніх підходів у сфері управління. Проекти зазначених документів повинні пройти всебічне обговорення в середовищі експертів, митців і на спеціалізованих науково-практичних конференціях.

2. На порядку денному – робота оновленого складу Громадської ради при Міністерстві культури. Робота попереднього складу Громадської ради не сприяла підвищенню ефективності управління у сфері культури.

Робота дієздатного громадського органу може надати реальну методичну та професійну допомогу в роботі Міністерства культури України. До складу оновленої Громадської ради мають увійти представники експертного середовища від неурядових аналітичних центрів, представники мистецької спільноти, фахівці наукових установ і вищих навчальних закладів. Громадська рада при міністерстві має стати своєрідним штабом з формування стратегії реформ державної культурної політики.

3. Пріоритетним напрямом роботи оновленого Міністерства культури України має стати впровадження кадрової політики на конкурсних засадах. Керівники закладів культури, які отримують фінансування з державного бюджету, мають обиратися відкрито, мотиви їх призначення повинні базуватися на чинниках професіоналізму. Для реалізації цього необхідна розробка Міністерством культури України разом з Національним агентством

України з питань державної служби чіткої системи кадрового відбору й регламенту роботи конкурсних комісій.

Оновлена кадрова політика має базуватися на тому, що кандидати на керівні посади закладів культури повинні відповідати визначеним критеріям. Зокрема, це позитивний досвід реалізації інновацій у сфері культури, обізнаність щодо сучасної європейської практики впровадження культурної політики, належна професійна репутація, відданість демократичним цінностям управління.

Актуальним вважається запровадження практики атестації працівників закладів культури, що фінансуються бюджетним коштом.

4. Наступним пріоритетом має стати робота з оптимізації фінансування проектів і закладів культури за рахунок коштів бюджету. Непоодинокими є випадки, коли бюджетне фінансування використовується в непрозорий спосіб із зловживаннями й низькою ефективністю. На порядку денному створення механізму, який би забезпечував бюджетне фінансування актуальних проектів, спрямованих на інноваційний розвиток. Цей механізм повинен гарантувати відкритість бюджетних витрат Міністерством культури України.

5. Поширення моделі приватно-державного партнерства. Потрібне запровадження відчутних податкових преференцій для приватних компаній, які планують підтримувати заклади культури. Напрями оптимізації приватно-державного партнерства мають бути визначені в зазначених вище проектах Концепції гуманітарної (соціокультурної) політики України й закону України «Про національне культурне виробництво». Або ж в окремих законах України «Про меценатство» чи «Про філантропічну діяльність».

Перспективною уявляється ідея створення механізму, який дав би змогу не тільки представникам бізнесу, а й усім бажаючим громадянам брати участь у філантропічній діяльності. Зокрема, через створення окремого громадського фонду, ресурси якого могли б поповнюватися за допомогою цільових внесків (блискучим прикладом такого нововведення є громадська платформа «Велика ідея», яка використовує практику фінансування креативних проектів «Спільнокошт»). Якщо робота такого фонду буде максимально прозорою, можна очікувати, що пересічні громадяни охоче надаватимуть посильні внески. Контроль за витратами цього фонду могла б здійснювати, скажімо, Громадська рада при Міністерстві культури України.

6. Доцільно створити державну цільову програму, яка б була спрямована на формування умов залучення широких верств до культурного процесу. Ця програма має бути спрямована на підтримку закладів культури в сільській місцевості, підтримку клубів за інтересами, залучення учнівської та

студентської молоді до різноманітних видів творчості. У рамках цієї програми необхідно передбачити створення різного роду культурологічних секцій. Такі секції мають працювати на безкоштовній основі або за невеличку оплату, коли основне фінансування (наприклад, оплата комунальних послуг) відбувається за рахунок коштів місцевих бюджетів. Організація таких секцій могла б відбуватися на волонтерських засадах із залученням студентів, викладачів ВНЗ і представників творчих колективів.

7. Міністерству культури України разом з профільними державними відомствами доцільно розробити цільову державну програму з інформаційної підтримки культурного процесу. Мета цієї програми – усебічне сприяння просуванню українського культурного продукту.

У процесі створення такої цільової програми важливо враховувати, що вона має бути спрямована не тільки на всебічне інформування аудиторії про події культурного життя, а й сприяти формуванню цінностей української громадянської ідентичності *(Валевський О. Шляхи оптимізації національної культурної політики в Україні. Аналітична записка // Національний інститут стратегічних досліджень (http://www.niss.gov.ua/articles/1618)).*